

Петро ОПАНАЩУК,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Petro Opanashchuk,

Candidate of Historical Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor of the Law and Public Administration Department of Zhytomyr Ivan Franko State University
<https://orcid.org/0000-0001-7164-4143>

ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

RIGHTS PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES AS A FACTOR OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

The article examines the legal framework for rights protection of the national minorities in Ukraine. The provisions of the Declaration of the Rights of Nationalities of Ukraine, as well as the Law of Ukraine "On National Minorities (Communities) of Ukraine" are analyzed, its role in the light of European integration processes is clarified. The measures aimed at countering manipulations in language and national issues, which aim to split Ukrainian society along national lines and hinder the process of European integration of Ukraine, have been revealed. The protection of the rights of national minorities is considered as a factor in the formation of a holistic humanitarian space of Ukraine, which significantly affects the European integration processes.

Keywords: nationality, national minorities, European integration, humanitarian space.

Однією з особливостей існування гуманітарного простору України, який суттєво впливає на процес її європейської інтеграції, є багатонаціональність населення.

Зважаючи на таке різноманіття етнічного складу населення України важливим і дуже складним завданням, яке стоїть перед державою, є вжиття заходів із забезпечення її етнокультурної єдності. Конституція України проголошує, що українським народом є громадяни України всіх національностей. Цим положенням закладено основу для реалізації ідеї єдності українського суспільства незалежно від національного та етнокультурного походження та самоідентифікації.

Важливою передумовою досягнення такої єдності є захист прав національних меншин, які проживають на території України. Зокрема, з цією метою вже у 1991 р. Верховною Радою України було прийнято Декларацію прав національностей України, якою проголошувався принцип рівноправності всіх етнічних груп народу України [1]. Декларація гарантує всім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Першим законом, який упродовж тривалого часу визначав основні засади політики щодо національних меншин в Україні, став Закон України «Про національні меншини», який було прийнято у 1992 р. [3]. Згідно з його нормами до національних меншин було віднесено «групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою». Положення даного Закону, окрім гарантій політичних, економічних, соціальних та культурних прав, визначених у Декларації прав національностей України, містили норму про підтримку розвитку національної самосвідомості й самовиявлення. Також було передбачено гарантії національно-культурної автономії, серед яких – користування і навчання рідною мовою, розвиток національних культурних традицій, відзначення національних свят, сповідання своєї релігії тощо.

Процес європейської інтеграції України зумовив потребу в оновленні законодавства про національні меншини з метою приведення його до норм та стандартів ЄС. Зокрема, це стало одним із семи основних критеріїв, які Україна повинна була виконати для початку переговорів про вступ до ЄС. Як наслідок, був розроблений і 1 липня 2023 р. набув чинності новий Закон «Про національні меншини (спільноти) України» (далі – Закон), внаслідок чого попередній Закон від 1992 року втратив чинність [4]. У даному Законі міститься визначення поняття «національні меншини (спільноти)», вони визнаються «невід’ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства».

На відміну від Закону редакції 1992 р., у діючому Законі дещо розширено гарантії, які надаються державою представникам національних меншин (спільнот). Серед нововведень – зобов'язання утримуватись «від політики та практики асиміляції осіб, які належать до національних меншин (спільнот), проти їхньої волі і захист таких осіб від будь-яких дій, спрямованих на таку асиміляцію» (ст. 3).

У процесі розробки нової редакції Закону було враховано сучасні реалії російсько-української війни, зокрема намагання російською федерацією маніпулювати питаннями «захисту» прав російськомовного населення як обґрунтування збройної агресії проти України. Це зумовило появу обставин, за яких під гаслом захисту прав російськомовного населення здійснювались заходи, спрямовані на розкол українського суспільства за національною та мовною ознаками. Зважаючи на це, ст. 5 Закону передбачає можливість обмеження прав і свобод осіб, які належить до національних меншин (спільнот) «в інтересах національної безпеки для забезпечення територіальної цілісності та громадського порядку».

Венеціанська комісія з розумінням поставилась до даних положень Закону. У її коментарі було акцентовано увагу на чутливості для українського суспільства питань, що стосуються російського впливу. Також зазначається, що росія як у 2014, так і в 2022 роках намагалася використовувати питання «захисту прав російськомовного населення» як мотив для розв'язання агресії проти України. Зважаючи на це було зроблено висновок про те, що застереження, сформульовані в ст. 5 Закону, є цілком виправданими.

Згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії було внесено додаткові зміни до законів «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про медіа», «Про освіту», метою яких є розробка додаткових механізмів, які гарантують право національних меншин користуватися власною культурою та використовувати власну мову в сфері медіа, освіти, отримувати нею доступ до передвиборчих агітаційних матеріалів під час виборчих кампаній тощо [5].

Таким чином, Українська держава на всіх етапах свого існування приділяла значну увагу питанням захисту прав національних меншин. Євроінтеграційні процеси зумовили потребу оновлення й удосконалення нормативно-правових механізмів, які регулюють відносини в цій галузі. Гармонізація українського законодавства зі стандартами ЄС у питанні захисту прав національних меншин сприяє єдності внутрішньогуманітарного простору України, а також наближає її до набуття повноцінного членства в європейській спільноті.

Список використаних джерел

1. Декларація прав національностей України №1771-XII від 1 листопада 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12#Text> Дата звернення: 21.04.2024.
2. Державний комітет статистики України. Всеукраїнський перепис населення 2021. URL: <https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> Дата звернення: 21.04.2024.
3. Закон України «Про національні меншини в Україні» №2494-XII від 25 червня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2494-12#Text> Дата звернення: 21.04.2024.
4. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України №2827-IX від 13 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> Дата звернення: 21.04.2024.
5. Council of Europe. Ukraine - Follow-up opinion to the opinion on the law on national minorities (communities) (draft law #9610), adopted by the Venice Commission at its 136th Plenary Session (Venice, 6-7 October 2023). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)028-e) Дата звернення: 21.04.2024.